

การประชุมวิชาการนำเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ ครั้งที่ 4

“GRADUATE SCHOOL CONFERENCE 2022 iHappiness: ความสุขและคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างยั่งยืนในยุคสังคมดิจิทัล”

การศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อและการบูชารอยพระพุทธรูปของพุทธศาสนิกชนชาวจังหวัดศรีสะเกษ
ที่มีต่อรอยพระพุทธรูปที่ประดิษฐานภายในพระมณฑปวัดมหาพุทธาราม พระอารามหลวง
อำเภอเมืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ

An Analysis of Belief and Worship of Buddha's Footprints of Buddhists in Sisaket
Province towards the Buddha's Footprints Enshrined in The Mondop of
Wat Maha Phuttharam, Phra Aram Luang, Mueang District, Sisaket Province

ธัญพงษ์ สารรัตน์¹

thanyapong.s@sskru.ac.th

ชุติมา เมฆวัน²

Chutima.Mak@sskru.ac.th

สหรับ คนขยัน³

Timor.Saha@sskru.ac.th

วชิรวิทย์ บัวทอง⁴

Wachieawit.F@sskru.ac.th

¹อาจารย์ประจำสาขาวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

²ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

³นักศึกษาสาขาวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

⁴นักศึกษาสาขาวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาความเชื่อเรื่องรอยพระพุทธรูป 2) ศึกษาการบูชารอยพระพุทธรูป และ 3) ศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อและการบูชารอยพระพุทธรูปของพุทธศาสนิกชนชาวจังหวัดศรีสะเกษที่มีต่อรอยพระพุทธรูปที่ประดิษฐานภายในพระมณฑปวัดมหาพุทธาราม พระอารามหลวง อำเภอเมืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพและการสัมภาษณ์ประกอบ ผลการวิจัยพบว่า 1) ความเชื่อเกี่ยวกับรอยพระพุทธรูปเชื่อว่าเป็นรอยพระพุทธรูปของพระพุทธเจ้า และเชื่อว่ามนุษย์สร้างขึ้น 2) ความเชื่อเกี่ยวกับการบูชารอยพระพุทธรูปเชื่อว่า ผู้ที่สักการะแล้วจะไม่ตกสู่อบายภูมิ และเชื่อว่า หากคนใกล้เสียชีวิตแล้วถ้าจิตระลึกถึงกุศลกรรมจะไม่ตกสู่อบายภูมิ แต่ถ้าจิตเป็นอกุศลจะตกสู่อบายภูมิ 3) ความเชื่อและการบูชารอยพระพุทธรูปวัดมหาพุทธาราม พระอารามหลวง มีความเชื่อแบ่งเป็นสองกลุ่มสอดคล้องกับข้างต้น และต้องใช้น้ำอบน้ำหอมในการสรง แสดงกิริยาสุภาพเรียบร้อย และเชื่อว่ารอยพระบาทของหลวงพ่อดำทั้ง 3 องค์

ของเมืองศรีสะเกษ นับเป็นความเชื่ออันทรงคุณค่าที่บรรพชนชาวศรีสะเกษได้ปลูกฝังและถ่ายทอดมายังอนุชนรุ่นหลังอย่างมีนัยสำคัญ

คำสำคัญ รอยพระพุทธรูป, ความเชื่อและการบูชา, อานิสงส์การบูชารอยพระพุทธรูป

Abstract

This qualitative research and interview aimed to study 1) the belief in the Buddha's footprint, 2) the worship of the Buddha's footprint and 3) analysis of the belief and worship of the Buddha's footprint of Sisaket Province towards the Buddha's footprint Buddhists enshrined in the Mondop of Wat Maha Phuttharam, Phra Aram Luang, Mueang District, Sisaket Province. The results showed that 1) The Buddha's footprint are believed to be the footprints of the Lord Buddha and are believed to have been created by man. 2) In terms of worshipping the Buddha's footprint, it is believed that those who pay respects will not fall into evil, and believe that if a person is close to death, if the mind is reminiscent of good deeds, it will not fall into evil, but if the mind is full of evil deeds, it will fall into evil. 3) As for the belief and worship of the Buddha's Footprint, Wat Maha Phuttharam, Phra Aram Luang, there are two groups of beliefs consistent with the above. Perfumed water must be used to bathe and to show polite behavior. In addition, it is believed that the footprints of the three Luang Pho To of the city of Sisaket is a valuable belief that Sisaket ancestors have instilled and passed on to the next generation significantly.

Keywords: Buddha's footprint, belief and worship, benefits of worshipping the Buddha's footprint

บทนำ

โดยความเชื่อที่ว่า “รอยพระพุทธรูป” หมายถึง รอยเท้าของพระพุทธเจ้า มีมาตั้งแต่สมัยอินเดียโบราณ ใช้เป็นสัญลักษณ์แทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก่อนที่จะมีการสร้างพระพุทธรูป (กรมศิลปากร, 2547: 55) หลังจากที่มีการสร้างพระพุทธรูปขึ้น รอยพระพุทธรูปได้กลายเป็นสัญลักษณ์เพื่อแสดงถึงความเป็นดินแดนสิริมงคล ซึ่งก็คือดินแดนที่พระพุทธองค์ได้เสด็จดำเนินไปถึง (บุญเลิศ เสนานนท์, 2536: 7) ซึ่งการสร้างรอยพระพุทธรูปนี้ สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพได้กล่าวว่า รอยพระพุทธรูปที่สร้างครั้งแรกคือ ภาพปูนที่พระสถูปการหต มัธยมประเทศ อินเดีย (สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2538: 48-49)

ในประเทศไทย รอยพระพุทธรูปที่พบนั้น โดยมากจะเป็นรอยที่ถูกสร้างขึ้นและมีอายุการสร้างที่ยาวนานเป็นศตวรรษ และสืบเนื่องตั้งแต่ยุคทวารวดีเรื่อยมา (เจริญ ตันมหาราชน, 2554: 11 , เชษฐ์ ดึงสฤษฎี , 2555: 65, ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2547: 45 และ ศรีศักร วัลลิโภดม, 2549: 61) ซึ่งประชาชนส่วนใหญ่ต่างให้ความเคารพยึดถือพระพุทธรูปเป็นศาสนาหลัก มีการสร้างสัญลักษณ์แทนพระองค์ขึ้นบูชา เช่น ธรรมจักร พระศรีมหาโพธิ์ และรอยพระพุทธรูป (นันทนา ชุตินวงศ์, 2533: 5 และ เสน่ห์ ธารรัตน์สฤษฎี, 2543: 2) ส่วนในท้องถิ่นอีสานมีรอยพระพุทธรูปปรากฏอยู่ตามพื้นที่ต่างๆ หลายแห่ง เช่น พบตามบริเวณเชิงเขาตามแนวชายแดนตาพระยาที่เป็นเส้นกั้นพรมแดนไทยและกัมพูชา (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2530: 96) ที่เชื่อว่าเป็นศิลปะสมัยทวารวดี ส่วนในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษจะมีรอยพระพุทธรูปภายในพระมณฑปวัดมหาพุทธาราม (ปัจจุบันรอยพระพุทธรูปถูกย้ายมาประดิษฐานบริเวณอาคารขนาดเล็กด้านหน้ามณฑปหลังเดิม ซึ่งถูกเปลี่ยนเป็นที่เก็บของของวัดแทน) ซึ่งรอยพระพุทธรูปดังกล่าวมีเรื่องเล่าที่สัมพันธ์กับหลวงพ่อดำทั้ง 3 องค์ของเมืองศรีสะเกษ ที่มาประทับรอยพระพุทธรูปเอาไว้เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ผู้ที่กราบไหว้บูชาต่อไป ซึ่งความเชื่อจะมีเพิ่มเติมจากรอยพระบาทที่ชาวบ้านเชื่อว่า พระพุทธรูปองค์ได้เหยียบไว้ และเมื่อโดยเสด็จโดยอากาศยานมาทรมานพวกนาคและคนพื้นเมืองแถบอีสานใต้ให้มาศรัทธาในพระพุทธรูป (ดนัย ไชโยธยา, 2515: 25)

คนไทยนับถือศาสนาพุทธเป็นส่วนใหญ่ ถึงแม้จะมีจำนวนลดลงจากร้อยละ 94 เหลือ ร้อยละ 85 ก็ยังเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศที่นับถือศาสนาพุทธ มีการสร้างพระพุทธรูปและสัญลักษณ์อื่นแทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเพื่อกราบไหว้บูชาผ่านพระธาตุ รอยพระพุทธรูป เป็นต้น (พระราชรัตนสุธี, 2540: 9) โดยเฉพาะรอยพระพุทธรูปนั้นมีอยู่ในแทบทุกชุมชนและเป็นที่เคารพศรัทธาของประชาชนดังที่ มณฑิร ศุภลักษณ์ กล่าวว่า ผู้ใดได้ไปนมัสการรอยพระพุทธรูปถึง 3 หน 7 หน ตายไปแล้วไม่ตกนรก (มณฑิร ศุภลักษณ์, 2547: 9) รอยพระพุทธรูปในประเทศไทยมีอยู่มากมายทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ แต่ในกรณีของวัดมหาพุทธาราม พระอารามหลวง และมีคติที่ผสมผสานความเชื่อท้องถิ่น คือ รอยพระบาทเป็นรอยพระพุทธรูปของหลวงพ่อดำทั้ง 3 องค์ของเมืองศรีสะเกษ คือ หลวงพ่อดำวัดมหาพุทธาราม พระอารามหลวง หลวงพ่อดำวัดเขียนบูรพาราม และหลวงพ่อดำวัดจอมพระ ที่มาครอยพระบาทที่เดียวกัน จึงมีการสร้างมณฑปขนาดใหญ่ที่คล้ายกับวัดพระพุทธรูปที่สระบุรี และวัดแห่งนี้เป็นวัดที่ตั้งในพื้นที่ท้องถิ่นที่ทำงานของคณะผู้วิจัย ด้วยเหตุนี้คณะผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะวิเคราะห์ความเชื่อและการบูชาเกี่ยวกับรอยพระพุทธรูปของพุทธศาสนิกชนชาวจังหวัดศรีสะเกษที่ประดิษฐานภายในมณฑปวัดมหาพุทธาราม พระอารามหลวง ว่าเป็นอย่างไร

จากการสำรวจงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง “รอยพระพุทธรูปในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ” พบว่าไม่มีผู้ทำการศึกษา แต่มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องคือ 1) กลุ่มงานที่ศึกษารอยพระพุทธรูปในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ เช่น งานวิจัยของธัญพงศ์ สารรัตน์ และคณะ (2563) เรื่อง “การดำรงอยู่ของทรัพยากรทางวัฒนธรรมในวัดมหาพุทธาราม (พระอารามหลวง) อำเภอเมืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ” และ งานของธัญพงศ์ สารรัตน์ (2562) เรื่อง “พระเจ้านิพพาน” และลวดลายมงคล 108 ประการบนผ้าพระบาท วัดบ้านสร้างเรือง อำเภอเมืองฯ จังหวัด

ศรีสะเกษ” ซึ่งเป็นกลุ่มงานที่ศึกษาและให้ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับทรัพยากรทางวัฒนธรรมภายในวัด และเรื่องราวเกี่ยวกับลวดลายมงคลที่พระบาทของพระเจ้านิพนธ์ที่สัมพันธ์กับลวดลายมงคลที่วัดมหาพุทธาราม พระอารามหลวง เช่นกัน และ 2) กลุ่มงานที่ศึกษารอยพระพุทธรูปในพื้นที่อื่นๆ เช่น งานของพระธงชัย สิริมงคล (บุญแข็ง) (2536) เรื่อง “ศึกษาความเชื่อและอิทธิพลของความเชื่อที่มีต่อพระพุทธรูป 4 รอยของชาวล้านนา และงานของโสภณ จาเลิศ (2559) เรื่อง “การวิเคราะห์ความเชื่อและการบูชาเกี่ยวกับรอยพระพุทธรูปของชาวล้านนา งานของพระจำรัส โชติธมโม (พินิจกิจ) และสื่บกร มาแก้ว (2564) เรื่อง “การวิเคราะห์ความเชื่อเกี่ยวกับการบูชาพระพุทธรูปสี่รอย อำเภอมะนัง จังหวัดเชียงใหม่” งานของสุทธิรักษ์ นราพันธ์ และฤทธิเทพชาว พลอยท่า (2547) เรื่อง “คติการสร้างรอยพระพุทธรูปจำลองศิลปะพม่าในจังหวัดลำปาง” โดยเป็นการศึกษารอยพระพุทธรูปในพื้นที่อื่นๆ ของประเทศไทย ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาวิธีวิทยาการวิจัยและนำมาประยุกต์ใช้กับการศึกษาครั้งนี้ ซึ่งการศึกษาครั้งนี้ช่วยทำให้ทราบถึงความเชื่อเกี่ยวกับการบูชาพระพุทธรูปในพระพุทธรูปศาสนา และทำให้ทราบการบูชาพระพุทธรูปที่ปรากฏในพระพุทธรูปศาสนา และทำให้ทราบความเชื่อเกี่ยวกับการบูชาพระพุทธรูปของพุทธศาสนิกชนชาวจังหวัดศรีสะเกษที่ประดิษฐานภายในพระมณฑปวัดมหาพุทธาราม พระอารามหลวง อำเภอมะนัง จังหวัดศรีสะเกษ อันเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่สามารถต่อยอดในเชิงการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและการท่องเที่ยววิถีพุทธได้ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับรอยพระพุทธรูปในพระพุทธรูปศาสนา
2. เพื่อศึกษาการบูชาพระพุทธรูปที่ปรากฏในพระพุทธรูปศาสนา
3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อและการบูชาพระพุทธรูปของพุทธศาสนิกชนชาวจังหวัดศรีสะเกษที่มีต่อรอยพระพุทธรูปที่ประดิษฐานภายในพระมณฑปวัดมหาพุทธาราม พระอารามหลวง อำเภอมะนัง จังหวัดศรีสะเกษ

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหาและเอกสาร การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพเกี่ยวกับรอยพระพุทธรูปในพระพุทธรูปศาสนา การบูชาพระพุทธรูปในพระพุทธรูปศาสนา และความเชื่อเกี่ยวกับรอย วัดที่วัดมหาพุทธาราม พระอารามหลวง สำหรับข้อมูลเพื่อใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้จะอาศัยหนังสือ เอกสาร งานวิจัยในเรื่องเกี่ยวกับรอยพระพุทธรูป และมีการสัมภาษณ์ประกอบ

2. ขอบเขตของผู้ให้ข้อมูลหลัก/กลุ่มเป้าหมายและพื้นที่การศึกษา เช่น เจ้าอาวาสหรือตัวแทนเจ้าอาวาส 3 ท่าน ผู้นำชุมชนหรือปราชญ์ชาวบ้าน 2 ท่าน มรรคทายกหรือไวยาวัจกร 1 ท่าน และพุทธศาสนิกชนในพื้นที่ 2 ท่าน และนอกจากนี้ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์วัฒนธรรมอีก 1 ท่าน

และนักศึกษาได้ทำการศึกษารอยพระพุทธรูปที่ประดิษฐานภายในพระมณฑปวัดมหาพุทธาราม พระอารามหลวง อำเภอเมืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งผู้วิจัยมุ่งศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารทางพระพุทธศาสนา และทางสังคม โดยเริ่มจากการศึกษาข้อมูลจากเอกสารและข้อมูลภาคสนาม การสัมภาษณ์โดยใช้แบบสัมภาษณ์ที่ได้รับการประเมินความสอดคล้องของเครื่องมือกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยจากผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 ท่าน และจากนั้นก็รวบรวมข้อมูลมาศึกษาวิเคราะห์ อ่านวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและการสัมภาษณ์ เพื่อนำมาสรุปและอภิปรายผล

ผลการวิจัย

1. ความเชื่อเกี่ยวกับรอยพระพุทธรูปในพระพุทธศาสนา

ความเชื่อเกี่ยวกับรอยพระพุทธรูปในพระพุทธศาสนานั้น มีความเชื่อเป็นสองแนวคือ แนวหนึ่งเชื่อว่ารอยพระพุทธรูปนั้น มีทั้งรอยพระพุทธรูปที่พระพุทธเจ้าเสด็จมาประทับไว้ด้วยพระองค์เอง และรอยพระพุทธรูปที่มนุษย์สร้างขึ้น และอีกแนวหนึ่งเชื่อว่ารอยพระพุทธรูปนั้นเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น ซึ่ง นันทนา ชุตินวงศ์ (2533) กล่าวว่า รอยพระพุทธรูปนั้นถ้าว่ากันตามสายเหตุผลก็คงตั้งคำถามว่า รอยเท้ามนุษย์นี้ก็เล็กๆ แต่ทำไมรอยพระพุทธรูปจึงใหญ่โตผิดมนุษย์ อันนี้น่าจะเป็นการอุปมาอุปไมย เป็นสิ่งที่ชาวพุทธสร้างขึ้นเพื่อน้อมระลึกถึงว่าพระพุทธศาสนาได้เข้ามาสู่ดินแดนของตน เพื่อน้อมระลึกถึงพระพุทธเจ้า เช่นเดียวกับแนวคิดของ บุญเลิศ เสนานนท์ (2536) ที่มีความเห็นว่า รอยพระพุทธรูปเป็นสิ่งที่ชาวพุทธผู้มีจิตศรัทธาสร้างขึ้นเพื่อเป็นเครื่องมือสักการบูชาอันเป็นวัตรธรรมในทางพระพุทธศาสนา ในประวัติศาสตร์ของพุทธศิลป์บ่งบอกว่า รอยพระพุทธรูปมีการสร้างตั้งแต่สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ตอนนั้นยังไม่มีการสร้างพระพุทธรูป โดยการสร้างพระพุทธรูปนั้นได้รับอิทธิพลจากกรีก

2. การบูชารอยพระพุทธรูปที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา

อานิสงส์ของการบูชารอยพระพุทธรูปนั้น บางท่านเชื่อว่าผู้ที่สักการะกราบไหว้บูชารอยพระพุทธรูป เมื่อเสียชีวิตไปแล้วจะทำให้ผู้บูชาไม่ตกไปสู่อบายภูมิ บางท่านเชื่อว่าการที่จะตกไปสู่อบายภูมินั้น ขึ้นอยู่กับกรรมของแต่ละบุคคล ผู้ทำกรรมชั่วย่อมตกไปสู่อบายภูมิ ผู้ทำกรรมดีย่อมไม่ตกไปสู่อบายภูมิโดยเฉพาะวาระจิตสุดท้ายขณะที่เสียชีวิต ถ้าจิตยึดเหนี่ยวอยู่กับสิ่งที่เป็นกุศล เมื่อจิตดับก็มีโอกาสไปสู่สุคติภูมิ ผู้ที่กราบไหว้บูชารอยพระพุทธรูป อาจจะมีจิตใจที่จดจ่ออยู่กับสิ่งที่เป็นกุศล จึงไม่ไปสู่อบายภูมิ (दनัย ไชโยธธา, 2547L 65)

3. ความเชื่อและการบูชารอยพระพุทธรูปของพุทธศาสนิกชนชาวจังหวัดศรีสะเกษที่ประดิษฐานภายในพระมณฑปวัดมหาพุทธาราม พระอารามหลวง อำเภอเมืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ

ภาพที่ 1, 2, 3 รอยพระพุทธรูป อาคารที่ประดิษฐานในปัจจุบัน และมณฑปที่เคยประดิษฐาน
ที่มา: คณะผู้วิจัย

รอยพระพุทธรูป วัดมหาพุทธาราม พระอารามหลวง เป็นรอยพระพุทธรูป 1 รอย เป็นรอยพระพุทธรูปเดี่ยวเบื้องขวา มีขนาดใหญ่กว่ารอยพระบาทจริงเป็นอันมาก เดิมที่ประดิษฐานภายในพระมณฑปที่เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก ลักษณะทรงไทยเรือนยอดจำลองแบบมณฑปวัดพระพุทธรูป จังหวัดสระบุรี ตามที่ สมโชค สีนทุกุล (2546) เสนอว่า สถาปัตยกรรมสำหรับประดิษฐานรอยพระพุทธรูปจำลองส่วนใหญ่จะเป็นมณฑป เพราะมีผังพื้นและขนาดที่มีความกระชับพอดีกับสถาปัตยกรรม มณฑปหลังนี้สร้างในสมัยพระราชาจินตามุนี (เสน ปญญาวิชโร) ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส โดยมอบหมายให้พระครูศรีวรคณาภิรักษ์ (เคลือบ) รองเจ้าอาวาส และดำเนินการแล้วเสร็จใน พ.ศ.2527 (พระราชธรรมสารสุธี, 2554: 3) แต่ในปัจจุบันได้ถูกนำมาประดิษฐานบริเวณอาคารขนาดเล็กหน้าพระมณฑป เนื่องจากภายในพระมณฑปได้ใช้เป็นที่เก็บของสำคัญของวัด ซึ่งรอยพระพุทธรูปนี้สลักด้วยหินแกะสลักสีดำ เชื่อว่าเป็นรอยพระบาทของหลวงพ่อดำทั้ง 3 องค์ของจังหวัดศรีสะเกษที่มาประทับรอยพระบาท เป็นประเด็นที่สะท้อนความเชื่อในท้องถิ่นที่มีเฉพาะในพื้นที่ เพราะเชื่อว่าคนท้องถิ่นเดิมคือ ส่วย เขมร ลาว และเยอ ยังนับถือศาสนาผี และนาค ไม่เข้ารีตพระพุทธศาสนา หลวงพ่อดำทั้ง 3 องค์จึงมาประทับรอยพระพุทธรูปเพื่อให้อิทธิพลของพุทธศาสนาขยายอำนาจของผีและนาคที่เคยมีอิทธิพลในดินแดนแถบนี้ (สมเกียรติ ตะนา, 2565: สัมภาษณ์) และยังคงแสดงถึงการที่พระพุทธรูปองค์เสด็จไปทุกหนทุกแห่งในศรีสะเกษเพื่อประกาศศาสนา และรอยพระพุทธรูปนี้มีลักษณะเป็นแอ่งลึกประมาณ 10 เซนติเมตร ลงไปในเนื้อแผ่นหินยาว 1.93 เมตร กว้าง 90 เซนติเมตร มีฐานซ้อนกัน 2 ชั้น นิ้วพระบาททุกนิ้วยาวเสมอกัน กลางพระบาทมีรูปธรรมจักร ล้อมรอบด้วยรูปเทวดาและสัตว์ต่างๆ เช่น รูปพระพรหม เทวดา ปราสาท รูปช้างม้า แก้วแหวนเงินทอง ของมีค่าต่างๆ ซึ่งหมายความว่า ความเป็นพรหม เป็นเทวดา เป็นพระราชา และของมีค่าต่างๆ หมายความว่า ความเป็นพรหม เป็นเทวดา เป็นพระราชา และของมีค่าอื่นๆ ที่คนส่วนใหญ่ปรารถนาอยากจะเป็น อยากจะเอาไว้ครอบครองเอาเป็นของตนนั้น พระพุทธรูปองค์ทรงเหยียบบอยู่ใต้ฝ่าพระบาทหมดแล้ว หรือยืนอยู่เหนือสิ่งเหล่านั้นทั้งสิ้น เรียกว่าทรงยืนอยู่เหนือความอยากเป็นนั้นอยากเป็นนี้โดยประการทั้งปวง มีภาพมงคล 108 ประการตามคติจักรวาลและไตรภูมิ ซึ่งลวดลายเลื่อนรางไปมากแล้ว

ตามอายุ ซึ่งมงคลทั้งหลายอันปรากฏอยู่บนฝ่าพระบาทและรอยพระบาทนั้น ก็คือเครื่องหมายแห่งความดีงาม และความเจริญอันเป็นคุณลักษณะของพระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐที่จะสะท้อนออกมาเพื่อประทานให้ผู้ทีมน้อม เคารพพระบาทและรอยพระบาทนั้น (นันทนา ชุตินวงศ์, 2533: 23) และทุกวันขึ้น 13 ค่ำ ถึง 15 ค่ำ เดือน 3 วัน มาฆบูชา ชาวบ้านและหน่วยงานท้องถิ่นจะจัดงานนมัสการรอยพระพุทธรูปบาทเพื่อความเป็นสิริมงคล และ ร่วมกันบูชากราบไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ภายในวัดแห่งนี้

ความเชื่อและการบูชารอยพระพุทธรูปบาทของพุทธศาสนิกชนชาวจังหวัดศรีสะเกษที่ประดิษฐานภายใน พระมณฑปวัดมหาพุทธาราม พระอารามหลวง อำเภอเมืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ นั้น เชื่อว่าก่อนที่จะบูชาองค์ พระประธาน หรือรอยพระพุทธรูปบาทนั้นจะต้องชำระร่างกายให้สะอาด ต้องสะอาดทั้งร่างกายและจิตใจ ให้ สัณวรรักษาศีล 5 หรือศีล 8 ให้บริสุทธิ์ก่อนการสักการบูชารอยพระพุทธรูปบาท และต้องอดรณรงค์ สุกขาสตรี ห้ามเข้าในที่ห้าม ห้ามขายของมากมาย ขากเสลด ถ่มน้ำลาย บริเวณรอยพระพุทธรูปบาท คนสมัยก่อนก่อนที่จะ เขาจะไปไหว้พระพุทธรูปบาท เขาจะสระหัวก่อน คือจัดการตนเองให้สะอาดกายก่อน ต่อมาคือการแต่งกายก็ต้องแต่ง กายให้สุภาพเหมาะสม ต่อมาคือเรื่องภายในคือ ต้องทำใจให้สะอาด คือ รักษาศีลให้บริสุทธิ์นั่นเอง การบูชา นั้น โดยปกติบูชาด้วยดอกไม้ธูปเทียนและการปิดทอง ซึ่งการบูชาประจำปีนั้น นอกจากดอกไม้ธูปเทียนและการปิด ทองตามปกติแล้ว ยังมีการใช้น้ำอบน้ำหอมสรงรอยพระพุทธรูปบาท ซึ่งแต่ละแห่งก็มีพิธีกรรมที่แตกต่างกันไป

ส่วนพุทธศาสนิกชนชาวจังหวัดศรีสะเกษจะใช้น้ำอบน้ำหอมในการสรงรอยพระพุทธรูปบาท และใช้ “ดอกไม้หมก” ซึ่งเป็นดอกไม้ในวัฒนธรรมของชาวกูยชั้นสูงสมัยโบราณ มาถวายเพื่อเป็นพุทธบูชาด้วย และ ต้องกล่าวคาถาบูชารอยพระพุทธรูปบาท ซึ่งเป็นคาถาขององค์หลวงพ่อดำทั้ง 3 องค์ โดยเชื่อว่าจะทำให้ตนเอง และครอบครัวอยู่เย็นเป็นสุข ปราศจากโรคภัย มีความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน จึงมีผู้มาบนบานศาลกล่าวอยู่ เสมอ เช่น ด้านธุรกิจ นักธุรกิจร้านอาหารขออนุญาตตั้งร้านหลายครั้งแต่ไม่ได้รับอนุญาต จึงมากราบไหว้รอย พระพุทธรูปบาท เมื่อกลับไปดำเนินการสร้างร้านจนประสบความสำเร็จ เกิดความเลื่อมใสศรัทธา จึงได้บริจาคเงิน เพื่อบูรณะพระมณฑปที่ประดิษฐานรอยพระพุทธรูปบาท และในด้านตำแหน่งหน้าที่การงาน มีนายทหารระดับสูง ที่มากราบไหว้บูชา ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน ด้านความเจ็บป่วย มีสตรีเป็นมะเร็งกล่องเสียง พุด ไม่ได้ ลูกชายได้กราบไหว้บูชารอยพระพุทธรูปบาทและตั้งจิตอธิษฐานว่าถ้าแม่หายป่วยจะบวช ในเวลาต่อมาแม่มี อาการดีขึ้น สามารถพูดได้ ลูกชายจึงมาบวชอยู่ที่วัดนี้ ด้านความศักดิ์สิทธิ์ปาฏิหาริย์ มีสตรีผู้หนึ่งเดินเวียนรอบ รอยพระพุทธรูปบาทเมื่อครั้งยังประดิษฐานอยู่ภายในมณฑป กลับไปบ้านได้มีอาการตกเลือด ไปรักษาที่ โรงพยาบาลไม่หาย มากราบขอขมาที่รอยพระพุทธรูปบาท อาการป่วยได้หายเป็นปกติ เธอจึงขอให้ทางวัดจัดทำ ป้าย “ผู้หญิงห้ามเดินผ่านรอยพระพุทธรูปบาท” เพราะไม่อยากให้สตรีท่านอื่นประสบเหตุการณ์เช่นเดียวกับ ตนเอง ทางวัดจึงได้สนองเจตนารมณ์ของเธอ โดยทำป้ายติดตั้งไว้จนถึงทุกวันนี้ ดังกล่าวความเชื่อที่ได้จากการ สัมภาษณ์ข้างต้นถือเป็นความเชื่ออันทรงคุณค่าที่บรรพชนชาวศรีสะเกษได้ปลูกฝังและถ่ายทอดมายังอนุชนรุ่น หลังอย่างมีนัยสำคัญ

อภิปรายผลการวิจัย

1. ความเชื่อเกี่ยวกับรอยพระพุทธรูป สอดคล้องกับงานศึกษาของมณฑลเหอเทียน ศุภลักษณ์ (2541) และ สมพุทธ ฐระเจน (2537) และปัทมา เอกม่วง (2549) ที่ว่า รอยพระพุทธรูปคือ รอยพระบาทของพระพุทธรูปที่พุทธศาสนิกชนสร้างขึ้นเพื่อเป็นการบูชาแทนองค์พระพุทธรูป ซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยโบราณ เพื่อแสดงถึงความ เป็นดินแดนที่เป็นสิริมงคล ซึ่งก็คือดินแดนที่พระพุทธรูปได้เสด็จดำเนินไปถึง ซึ่งรอยพระพุทธรูปสร้างขึ้น เพื่อเป็นเครื่องหมายแห่งการเสด็จเข้ามาบำเพ็ญพุทธกิจ ส่วนวงกลมในรอยพระบาทคือ ธรรมจักร นั้นอาจเป็น เครื่องหมายแห่งคำสอนที่ประทานไว้ เปรียบได้กับล้อหมุนพาเข้าไปหาความเจริญ 2) การบูชารอยพระพุทธรูป สอดคล้องกับงานวิจัยของพระศรีปริยัติเวที (ลำไย สุวทณฺโณ) (2542) และงานของ Wal pola Sri Rahula (2548) ที่ว่า รอยพระพุทธรูปเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของพุทธศาสนิกชน รอยพระพุทธรูปเป็นจุด ศูนย์รวมแห่งสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ในการพัฒนาชีวิตเพื่อพบทางแห่งความสงบ ส่วนคนที่ บูชาจักจะพบหนทางแห่งสวรรค์ ส่วนคนที่คิดไม่ดี แม้ชีพดับสิ้นไปแล้วก็ย่อมก้าวเดินสู่หนทางอบายภูมิ เป็นต้น 3) ความเชื่อและการบูชารอยพระพุทธรูปวัดมหาพุทธาราม สอดคล้องกับงานวิจัยของจันทน์ภา ดวงวิไล (2554) คติความเชื่อเรื่องรอยพระพุทธรูปในประเทศไทยจะสัมพันธ์กับรอยพระพุทธรูป ณ แม่น้ำนันทมารวมถึงความเชื่อท้องถิ่นอื่นเช่น รอยพระบาทของพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ประจำเมือง เช่นเดียวกับงานของ นันทนา ชุตินวงศ์ (2533) ที่ว่า ตราพระพุทธรูปเป็นตราประทับเพื่อยืนยันถึงชัยชนะของพระพุทธรูปและพระ ธรรมที่มีต่อความเชื่อดั้งเดิมของท้องถิ่นเหล่านั้น และเป็นเครื่องหมายประกาศความยั่งยืนของพระพุทธรูปศาสนา อันจะมีสืบไปชั่ววันรันดรในแดนนั้นๆ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเพื่อการนำผลการวิจัยไปใช้งาน การศึกษาครั้งนี้อาจเป็นประโยชน์ในฐานะทุนทาง วัฒนธรรมของวัดในเชิงคติความเชื่อซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นข้อมูลเพื่อพัฒนาต่อยอดในบริบทการท่องเที่ยวเชิง วัฒนธรรมต่อไป

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป ควรทำการศึกษาในเรื่องความเชื่อเรื่องการบูชารอยพระพุทธรูป ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือพื้นที่อื่นๆ เพื่อเป็นฐานข้อมูลต่อยอดในเชิงการท่องเที่ยวต่อไป รวมถึงศึกษา แนวคิดการสร้างสัญลักษณ์แทนพระพุทธรูปในพระพุทธรูปศาสนาอื่นๆ และอาจเปรียบเทียบลักษณะ ความเชื่อ และผลกระทบของรอยพระพุทธรูปที่มีต่อชุมชน เพื่อเป็นการพัฒนาปรับปรุงให้รอยพระพุทธรูปพัฒนาขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2547). ศัพทานุกรมโบราณคดี. กรุงเทพฯ: สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.
- เจริญ ดันมหาพราน. (2554). พระพุทธบาทอันศักดิ์สิทธิ์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ปราชญ์.
- จันทน์ภา ดวงวิไล. (2556). ตำนานพระพุทธรูปในชุมชนชายแดนไทย-ลาว: การสื่อความหมายทางวัฒนธรรมและบทบาทการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม. ปรินญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- เชษฐ ติงสยูลี. (2555). สัตตมหาสถาน : พุทธประวัติตอนเสวยวิมุตติสุขกับศิลปกรรมอินเดียและเอเชียอาคเนย์. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ
- ดนัย ไชยโยธา. (2545). พุทธธรรม พุทธสาวก พุทธสาวิกา และชาวพุทธตัวอย่าง. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ดำรงราชานุภาพ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. (2538). นิทานโบราณคดี. กรุงเทพฯ: บรรณกิจ
- ฉันทพงศ์ สารรัตน์. (2563). พระเจ้านิพนพานและลวดลายมงคล 108 ประการบนผ้าพระบาท ณ วัดบ้านสร้าง เรื่อง อำเภอเมืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ. วารสารนิติรัฐกิจ 2(2), 1-15.
- ฉันทพงศ์ สารรัตน์ และคณะ. (2563). การดำรงอยู่ของทรัพยากรทางวัฒนธรรมในวัดมหาพุทธาราม พระอารามหลวง อำเภอเมืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ. ใน รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย. (น.111-132). เลย: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.
- นันทนา ชุตินวงศ์. (2533). รอยพระพุทธบาทในศิลปะเอเชียใต้และเอเชียอาคเนย์. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ
- บุญเลิศ เสนานนท์. (2536). ตำนานพระพุทธบาทและคัมภีร์พุทธปาทลภกณ. กรุงเทพฯ: ศรีอนันต์การพิมพ์.
- ปัทมา เอกมวง. (2549). การเปรียบเทียบรูปแบบทางศิลปกรรมบนรอยพระพุทธบาทที่วัดศรีโคมคำ จังหวัดพะเยาและที่วัดตระพังทอง จังหวัดสุโขทัย. ปรินญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พระเจ้ารสี โขติธมโม (พินิจกิจ) และสืบกร กรมแก้ว. (2547). การวิเคราะห์ความเชื่อเกี่ยวกับการบูชาพระพุทธบาทสี่รอย อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่. วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา. 12(1), 145-158.
- พระธงชัย สิริมงคล (บุญแข็ง). (2542). ศึกษาคติความเชื่อและอิทธิพลของความเชื่อที่มีต่อพระพุทธบาท 4 รอยของชาวล้านนา. ปรินญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระราชธรรมสารสุธี (ธีรังกูร ธีรังกูโร). (2554). ประวัติวัดมหาพุทธาราม. ศรีสะเกษ: ศรีสะเกษการพิมพ์.
- พระศรีปริยัติเวที (ลำไย สุวฑฒโน) (2542). การศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อในรอยพระพุทธบาทของคนไทย. ปรินญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระราชรัตนสุธี. (2540). วัดพระพุทธบาทราชวรมหาวิหาร จังหวัดสระบุรี. สระบุรี: อมรการพิมพ์.
- มณฑิร ศุภลักษณ์. (2549). รอยพระพุทธบาทในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: บริษัท เอส ที พี เวิร์ล มีเดีย จำกัด.

การประชุมวิชาการนำเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ ครั้งที่ 4

“GRADUATE SCHOOL CONFERENCE 2022 iHappiness: ความสุขและคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างยั่งยืนในยุคสังคมดิจิทัล”

ศรีศักร วัลลิโภดม. (2530). แอ่งอารยธรรมอีสาน. กรุงเทพฯ: มติชน.

ศรีศักร วัลลิโภดม. (2549). ประวัติศาสตร์โบราณคดีเมืองอุททอง. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.

ศักดิ์ชัย สายสิงห์. (2547). ศิลปะทวารวดี : วัฒนธรรมพุทธศาสนายุคแรกเริ่มในดินแดนไทย. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.

สมเกียรติ ตนะนา. มรรคนายกวัด. สัมภาษณ์, 1 กรกฎาคม 2565.

สมโชค สิ้นธนูกุล (2549). แนวทางการออกแบบสถาปัตยกรรมสำหรับประดิษฐานรอยพระพุทธรูปจำลอง
กรณีศึกษาเขาพระจุลจอมเกล้า เกาะสีชัง จังหวัดชลบุรี. ปรินญาสถาปัตยกรรมศาสตร์มหาบัณฑิต
สาขาวิชาสถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สมพุทธ ชูระเจน. (2540). พระพุทธรูปจำลองวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร. นครศรีธรรมราช: มหาวิทยาลัย
ราชภัฏนครศรีธรรมราช.

เสน่ห์ ธนารัตน์สฤณี. (2543) ภาพพุทธประวัติ. กรุงเทพฯ: อานวยสาส์น

สุทธิรักษ์ นภาพันท์ และฤทัยเทพขาว พลอยคำ. (2547). คติการสร้างพระพุทธรูปจำลองศิลปะพม่าในจังหวัด
ลำปาง. วารสาร มจร.สังคมศาสตร์ปริทัศน์. 5(2), 1-12.

โสภณ จาเลิศ. (2559). การวิเคราะห์ความเชื่อและการบูชาเกี่ยวกับรอยพระพุทธรูปของชาวพุทธล้านนา.
ปรินญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

Walpola Sri Rahula. (2548). พระพุทธเจ้าสอนอะไร (แปลจาก What the Buddha Taught โดย ชูศักดิ์
ทิพย์เกษร และคณะ). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย